

Boekbesprekingen

SCHMIDT E. & FARKAS T. 1988. *Der Steinrötel*. (Die Neue Brehm-Bücherei: 478) Ziemsen, Wittenberg. 104 p. Prijs DM 10.80.

De Rode Rotslijster broedt in de Alpen hier en daar op hoogten waar ook Alpenheggemus en Alpenkauw zijn aan te treffen. Toch kan deze soort geen typische bewoner van het hooggebergte worden genoemd. De gebieden waar deze kleurige vogel met verscheidene paren is te vinden, liggen veelal beneden 2000 m. Het broedgebied wordt daar gekenmerkt door droge, zonnige hellingen bezaaid met rotsblokken en met een lage vegetatie.

De schrijvers bestudeerden deze soort in het bergland ten noorden van Boedapest. Aan gegevens verzameld in de Alpen wordt echter ook uitvoerig aandacht besteed. Zo worden veel bijzonderheden verteld over het voorkomen in de droogste gebieden van Zwitserland (Rhônedal en Rijndal). Een apart hoofdstuk, geschreven door Helene Auzinger, behandelt het voorkomen op de hellingen van de bekende Sonnenberg in Süd-Tirol (Italië).

Zoals wij bij deze monografieën gewend zijn, krijgt het voortplantingsgedrag ruime aandacht. Uiteraard wordt hierbij ook het laten opgroeien van jongen in een kooi besproken. Boeiender zijn de stukken die handelen over de verspreiding in de vorige eeuw, die reikte tot in de Vogezen en de Harz. De schrijvers zijn voorzichtig met het aangeven van mogelijke oorzaken van de opmerkelijke arealinkrimping. De nog steeds voortgaande achteruitgang in Hongarije en Slowakije wordt volgens de schrijvers mede veroorzaakt door de vogeljacht in Italië en het vangen voor volières door de plaatselijke bevolking. Voor kleine, geïsoleerde populaties kunnen deze activiteiten het einde betekenen. Ook het verlies aan geschikt biotoop door (her)bebossing vormt een bedreiging. De aanleg van steengroeven kan dit verlies maar ten dele compenseren.

Een uitvoerig verslag van een populatie-onderzoek over een reeks van jaren treft men niet in dit deeltje aan. Wie tijdens bergtochten geboeid raakt door deze kleurige vogel, zal in dit boekje toch veel wetenswaardigheden vinden. — *Jelle van Dijk*

LUMEIJ J. T., HUYSKENS W. P. F., CROIN MICHIELSEN N. 1989. *Valkerij in perspectief*. Symposiumcommissie Nederlandse Valkeniersbond "Adriaan Mollen"/ Stichting Behoud Valkerij, Monnickendam. 140 p. Prijs f 30,00.

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het Nederlands Valkeniersverbond "Adriaan Mollen" werd op 15 januari 1989 het symposium "Valkerij in perspectief" gehouden. Het doel was om een breed publiek een beeld te geven van de valkerij in verleden, heden en toekomst. Bijdragen handelden over jachtvogels, jachtmethoden, schadebestrijding met behulp van jachtvogels, ontwikkelingen in de internationale wetgeving, literatuur, historie, diergeneeskundige aspecten en roofvogelbescherming. Deze zijn niet van direct belang voor de Nederlandse vogelaar.

Twee Engelstalige verhalen verdienen echter de aandacht. Door Rob Bijlsma werd een beeld gegeven van de

populatieontwikkeling van Havik en Sperwer in Nederland in de twintigste eeuw. Aan de hand van veel literatuur komt hij tot een reconstructie van het aantalsverloop in de afgelopen 90 jaar. Het aantal lag voor beide soorten veel hoger dan wij tot op heden aannamen. De grote crash in de jaren zestig blijft echter overeind. Het herstel nadien wordt prachtig geïllustreerd aan de hand van materiaal uit een groot aantal gebieden verspreid over Nederland. Ook wordt voor beide soorten een verspreidingsbeeld anno 1975 en 1989 gegeven. Niet alleen het aantal is toegenomen, ook komen beide soorten thans in veel gebieden voor waar zij in 1975 nog ontbraken. Dat heeft wat bellen en schrijven gekost om dit kaartbeeld te kunnen maken. De toename wordt nog verder onderbouwd met veel broedbiologische gegevens uit zijn eigen onderzoekgebied op de ZW-Veluwe. Een tweede lezenswaardige bijdrage is van Tom J. Cade over wereldwijde populatietrends van Slechtvalken. Voor de Slechtvalk geldt hetzelfde verhaal als voor Havik en Sperwer. Sinds het toenemende gebruik van Dieldrin en DDT in de landbouw is het deze soort wereldwijd slecht tot zeer slecht vergaan. Na een verbod op deze middelen is de stand gedeeltelijk hersteld. Enerzijds door herstel van deelpopulaties, anderzijds door herintroductie. De valkerij, waarin Slechtvalken een geliefde jachtvogel zijn, heeft hieraan ook bijgedragen. Door de grote kennis in deze kring over het houden van deze soort konden relatief eenvoudig fokprogramma's worden opgezet. Deze geschiedenis wordt zowel voor Noord-Amerika als Europa uitgewerkt, met allerlei cijfers over populatiegrootte.

De symposiumcommissie verdient lof dat reeds enkele maanden na het symposium de bijdragen tot een handzaam boek waren gebundeld. De uitvoering is eenvoudig, alles ligt mooi vast, tot aan de discussies toe. — *Rob Lensink*

TURNER A. & ROSE C. 1989. *A handbook to the swallows and martins of the world*. Helm, Kent. 272 p. Prijs £ 19,95.

Uitgeverij Helm – onlangs overgenomen door A & C Black – is met de kwaliteitsuitgaven "Seabirds", "Shorebirds" en "Wildfowl" in betrekkelijk korte tijd wereldvermaard geworden. Deze lijn wordt met "Swallows and martins" doorgetrokken. De opzet van het boek is identiek aan de vorige uitgaven en het beslaat alle soorten van een vogelgroep uit de gehele wereld, in dit geval de zwaluwen. Een wereldomvattend boekwerk over zwaluwen ligt enigszins voor de hand: alle zwaluwen zijn aangewezen op vliegende insecten, waardoor sprake is van een sterke gelijkenis in bouw, grootte en gedrag. De zwaluwen vormen een van de best te definiëren groepen binnen de zangvogels. Angela Turner steekt echter in vergelijking met de auteurs van de voorafgaande Helm-uitgaven veel meer haar nek uit. Van een aantal zwaluwsoorten is domweg weinig informatie over determinatiekenmerken en populatieomvang. Zo is van de "Red Sea Swallow" alleen een vondst bekend. Van groepjes onbekende zwaluwen die in najaar 1988 voor het eerst in Ethiopië zijn gezien, waren bij het ter perse gaan van het boek nog geen foto's of balgen beschikbaar. Ook Red Sea Swallows of weer

een andere soort? En wat te denken van de "White-eyed River Martin" die eind jaren zestig als uiterst zeldzame overwinteraar in Thailand werd ontdekt en waarvan het broedgebied nog steeds een raadsel is, aangenomen dat de soort nog bestaat; na 1986 zijn geen waarnemingen meer beschreven.

In een aantal korte inleidende hoofdstukken beschrijft Angela Turner onder meer verspreiding, broedbiologie en populatiegrootte van de 74 bekende zwaluwsoorten. Deze hoofdstukken zijn lezenswaardig en over het algemeen helder. Toch ware het beter geweest om de verschillende onderwerpen per genus te bespreken en niet continu facetten over de zwaluwen als zodanig te belichten. Met informatie als "de periode waarin jonge zwaluwen in het nest verblijven duurt 17 tot 30 dagen, onder invloed van ongunstige omstandigheden eventueel langer" kan niemand uit de voeten.

De inleidende hoofdstukken worden gevolgd door 24 kleurplaten: op de linkerbladzijde verspreidingskaarten en op de tegenoverstaande bladzijde de soortafbeeldingen. De afbeeldingen zijn getekend door aankomend talent Chris Rose, onlangs nog winnaar van de prijs "*British Birds Illustrator of the Year*". De illustraties zijn precies zoals een lezer deze graag ziet: natuurgetrouw, waarbij doorslaggevende determinatiekenmerken wat geflatteerd worden weergegeven. Rose heeft een eigen kunstzinnige interpretatie achterwege gelaten en zich moeite getroost de kleinste details goed op papier te krijgen. Helaas zijn er niet van alle soorten vliegafbeeldingen, en dan alleen van erop en niet van onderen. Men zal in het handboek ook tevergeefs zoeken naar afbeeldingen waarin per werelddeel de vliegbeelden van zwaluwen naast elkaar zijn gezet, zoals dat bij roofvogels standaard gebeurt. Degenen die in de vreemde overtrekkende zwaluwen willen determineren, zullen dan ook naar andere boekwerken moeten grijpen.

Twee derde van het boek is ingeruimd voor strak opgezette soortteksten. De lengte varieert van bijna vijf pagina's bij veel bestudeerde soorten als Boerenzwaluw tot amper een halve pagina bij soorten waar weinig over bekend is. De schrijfster verstaat de kunst om op bijna Duitse wijze een veelheid aan informatie te verwerken in een korte tekst, zonder dat het boek daardoor onaantrekkelijk wordt om 'wat voor de vuist weg te lezen'. "Swallows en martins" is de slordige tachtig gulden dan ook meer dan waard, al zal men het boek meer als naslagwerk dan als determinatiegids gaan gebruiken. — Rob L. Vogel

MONVAL J.-Y. & PIROT J.-Y. 1989. *Results of the IWRB International Waterfowl Census 1967-1986* (IWRB Special Publication 8) International Waterfowl and Wetlands Research Bureau, Slimbridge. 145 p. Prijs £ 10 (verkrijgbaar voor £ 11,50 (inclusief verzendkosten) bij het IWRB, Slimbridge, Glos. GL2 7BX, Engeland).

Sinds meer dan 20 jaar worden er in Europa en Noord-Afrika tellingen gehouden van overwinterende zwanen, eenden en meerkooien. Over deze tellingen, die jaarlijks in januari in 40 landen worden gehouden, werd het eerst door Atkinson-Willes verslag gedaan ("The numerical distribution of ducks, swans, and coots as a guide in assessing the importance of wetlands in midwinter", 1976). De publikatie bevatte talloze kaarten met de win-

tersverspreiding van vele soorten. In de daaropvolgende jaren zijn de resultaten verder gebruikt voor de selectie van gebieden van internationale betekenis voor watervogels. Naast verspreiding geven de tellingen ook de mogelijkheid om trends op te sporen, maar om iets zinnigs te kunnen zeggen is een lange reeks van jaren nodig. In 1986 werden de resultaten van de eerste analyses gepubliceerd door Rüger, Prentice & Owen: *Results of the IWRB International Waterfowl Census 1967-1983* (IWRB Special Publication 6).

In dit rapport worden verspreiding, aantalschattingen en trendanalyses van 15 soorten gepresenteerd: de drie zwanesoorten, Bergeend, Smient, Krakeend, Wintertaling, Wilde Eend, Pijlstaart, Slobeend, Krooneend, Tafel-eend, Kuifeend, Brilduiker en Meerkooi. Acht andere soorten komen door gebrek aan tellingen minder uitvoerig aan bod: Casarca, Zomertaling, Witoogeend, Nonnetje, Middelste Zaagbek, Grote Zaagbek en Witkoepeend. Tellingen van ganzen en zeeëenden zijn in andere publikaties uitgewerkt. In totaal stonden voor deze analyse telgegevens ter beschikking van 15 646 gebieden in NW-Europa, 1526 in Centraal-Europa en 2358 rond de Middellandse Zee. Uit West-Afrika waren uitgebreide tellingen uit de jaren 1983-87 beschikbaar.

Uit de nieuwe schattingen komt naar voren dat er in de jaren tachtig ongeveer 10 miljoen zwanen en eenden (behorende tot de 23 behandelde soorten) in NW-Europa overwinterden, 11 miljoen rond de Zwarte Zee / Middellandse Zee en 3 miljoen in West-Afrika. Inclusief ganzen en zeeëenden gaat het in totaal om 32 miljoen watervogels. Van veel soorten zijn de populatieschattingen fors verhoogd: Bergeend van 125 000 naar 250 000, Smient van 500 000 naar 750 000, Wintertaling van 200 000 naar 400 000, Slobeend van 20 000 naar 40 000 en Kuifeend van 500 000 naar 750 000. Reden hiervan is niet dat de soorten zijn toegenomen maar uitbreiding en verbetering van de tellingen.

Trends over de periode 1977-86 zijn afgeleid uit indices die zijn berekend aan de hand van in twee opeenvolgende jaren in dezelfde gebieden getelde aantallen. Daarnaast is ook het aantalsverloop gegeven in de gebieden die ieder jaar zijn geteld (van het totaal aantal verbleef 22-50% in deze gebieden). De trends worden terecht met de nodige voorzichtigheid gepresenteerd ("indications of probable population trends"). In NW-Europa wordt een toename vermoed voor Wilde Zwaan en Krakeend, afname voor Slobeend en Tafel-eend. Over de periode 1967-77 vertoonden beide laatstgenoemde soorten nog een positieve trend. Ook de toename van Wintertaling en Wilde Eend, die in het vorige verslag werd signaleerd, is grotendeels teniet gedaan door een neergaande trend in de laatste jaren. Van de minder talrijke tot zeldzame soorten staan Casarca, Marmereend, Witoogeend en Witkoepeend er weinig rooskleurig voor.

In een bijlage is een lijst gegeven van pleisterplaatsen die volgens de tellingen in januari aan de 1%-norm voldoen. Wat betreft Nederland is de lijst echter weinig volledig en soms doen de benamingen wat vreemd aan (Wieringer Meer en Wieringen: 6730 Bergeenden!). Het is overigens spijtig om te moeten constateren dat van het IJsselmeer slechts uit enkele jaren volledige tellingen beschikbaar waren. Voor Tafel-eend, Kuifeend, Topper-eend, Nonnetje en Middelste Zaagbek is dit een van de belangrijkste pleisterplaatsen in deze hoek van Europa. Een belangrijke publikatie voor iedereen die geïnteresseerd is in het wel en wee van watervogels. Het is te hopen

dat dergelijke analyses ook bijdragen tot een betere bescherming van watervogels en hun pleisterplaatsen. Dergelijke gegevens zijn in ieder geval onmisbaar om dit te kunnen bereiken — *Eduard R. Osieck*

VAN DIJK J. & HOEK D. 1989. *Vogels van Noordwijk en omstreken*. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, Noordwijk. 256 p. Prijs f 25,00 (te bestellen door overmaking van f31,50 (inclusief verzendkosten) op postbank 2573795 ten name van Penningmeester Vogelbescherming Noordwijk te Noordwijk onder vermelding van "vogelboek").

De actieve Vogelwerkgroep van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk besloot in 1984 om een nieuw overzicht van de vogels van Noordwijk samen te stellen. De aanleiding hiervoor was de behoefte aan recente kennis van de avifauna vanwege de grote veranderingen die zich in het landschap voltrokken. Omdat ook in het verleden al veel vogelonderzoek in deze streek was verricht, konden bruikbare vergelijkingen met de huidige situatie worden gemaakt.

Het is een interessant, goed ogend en prettig leesbaar boek geworden, met duidelijke figuren en tabellen en aardig geïllustreerd. Na inleidende hoofdstukken over werkwijze en landschap volgen hoofdstukken over de broedvogels per landschapstype, over trekkende vogels over zee en over land, en over wintervogels. Tevens is een hoofdstuk opgenomen over het Noordwijkse vogelasyl. Tot slot wordt een avifaunistisch overzicht gegeven, waarin alle vogelsoorten nog eens kort worden besproken.

Het is prettig te constateren dat de gevolgde methodiek van de broedvogelinventarisatie vrij goed is beschreven. De broedvogels zijn per telgebied (of kavel zoals men in deze streek zegt) door verschillende medewerkers geïnventariseerd. Hierbij is de BMP-methode zo consequent mogelijk toegepast. Het merendeel van de uitwerking van de veldgegevens tot stippenkaarten is daarentegen door één persoon uitgevoerd. Dit heeft de onderlinge vergelijkbaarheid van de gegevens vergroot. Tevens is er goed gelet op voorkoming van dubbeltellingen bij soorten met grote territoria in het grensgebied van verschillende telgebieden. Jammer is alleen dat bij soorten waarbij hantering van de BMP-methode problemen oplevert, hierop niet nader wordt ingegaan. Het boek geeft een gedetailleerd overzicht van de broedvogelbevolking in elk landschapstype. Voor enkele Rode Lijstsoorten is vooral het Noordwijkse duingebied van belang: van

Tapuit, Roodborsttapuit en Paapje broedt hier meer dan 1% van de Nederlandse populatie. Aan de hand van twee voorbeelden wordt dieper ingegaan op de veranderingen die in het duingebied hebben plaatsgevonden. Voorts wordt gewezen op het regionale belang van enkele graslandpolders voor weidevogels. Deze worden ook hier bedreigd door de oprukkende, deprimerend veel gif gebruikende bloembollenteelt. Het mag een wonder heten dat in bollenvelden nog enkele vogels hun jongen weten groot te brengen, waaronder soorten als Patrijs en (Engelse) Gele Kwikstaart.

Het was in Noordwijk dat in Nederland voor het eerst naar zeevogeltrek werd gekeken in de jaren 1917 en 1918. Ook werd hier in 1972 de Club van Zeetrekwaarnemers opgericht en is het systematisch waarnemen van zeetrek hier nog lang volgehouden. Dit heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennis die tegenwoordig over dit onderwerp bestaat. Op enkele voorbeelden hiervan, zoals de invloed van de wind en plotseling invallende vorst op de trekbewegingen van verschillende vogelgroepen, wordt nader ingegaan. Voorts wordt een beeld geschetst van deze trek het jaar rond.

Bestudering van de trek van landvogels is recenter gestart. Ook van deze trek wordt een beeld geschetst en wordt nader ingegaan op invasies en de invloed van winterweer.

Het voorkomen van vogels in de winter in deze streek wordt eveneens per landschapstype behandeld. Opvallend waren de grote aantallen (soms 40 000) Zwarte Zeeëenden op zee onder de kust en het belang van polder Hoogeweg voor soorten als Goudplevier (tot 5000) en Kievit (tot 5000) in zachte winters.

Het vogelasyl behandelt 700 – 1100 vogels per jaar, waarvan zo'n 30% weer wordt losgelaten. Ongeveer 25% hiervan betreft olieslachtoffers, verder veel onervaren vogels, verkeersslachtoffers en winterslachtoffers. Het vogelasyl heeft besloten om een aantal gerevalideerde vogels van een eigen ring te voorzien, aangezien hierbij geen medewerking van het Vogeltrekstation kon worden verkregen. Op grond van een paar terugmeldingen van op deze wijze geringde en gerevalideerde Zeekoeten meent men te kunnen afleiden dat revalidatie van deze soort zin heeft. Dit is een optimistische conclusie, daar alle vijf terugmeldingen plaatsvonden binnen een maand, drie zelfs binnen een week, na het loslaten, waarvan geen enkele een potentieel broedgebied heeft bereikt. Dergelijke resultaten zijn overigens typerend voor terugmeldingen van gerevalideerde Zeekoeten.

Al met al wordt de lezer een compleet beeld gegeven van de vogelbevolking van de streek rond Noordwijk. Het wegvallen van de paginanummering in de inhoudsopgave was hiervoor geen enkele belemmering. — *Rombout de Wijs*.